

СТАНОВИЩЕ

от

доц. д-р Стоян Андреас Ставру, ИИОЗ-БАН

относно дисертационен труд

„ОБЕКТИВНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА МОРАЛА И СЪВРЕМЕННАТА ЕТИКА“

на **Емилия Васил Маринова**

за присъждане на научната степен **„доктор на философските науки“**

по специалност 2. Хуманитарни науки

професионално направление 2.3. Философия

1. Информация за конкурса

Представям настоящото становище в качеството си на вътрешен член и председател на научно жури за присъждане на научната степен „доктор на философските науки“ въз основа на: ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ, Правила за работа на НС на ИИОЗ чл. 4.2; Правилника на ИИОЗ-БАН за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности; Решение на НС, т. 10 от Протокол № 19/16.07.2019; Заповед на Директора на ИИОЗ-БАН: РД-09-526/17.07.2019 г.; Решение от първото заседание на жури, Протокол № 1 от 24.07.2019 г.

На първото заседание на научното жури от 24.07.2019 г. беше решено да изготвя становище за оценка на дисертационния труд „Обективно изследване на морала и съвременната етика“ и кандидатурата на Емилия Васил Маринова за присъждане на научната степен „доктор на философските науки“. Становището се основава на предоставените от автора дисертация, автореферат, авторска самооценка за приносните моменти в дисертацията, научна автобиография със списък на цитиранията, списък на публикациите по темата на дисертацията и справки за НАЦИД за доктор по философия, за доцент и за доктор на философските науки.

2. Кратка биографична информация за кандидата

Емилия Васил Маринова е родена през 1953 г. Тя е завършила висше образование в Московския държавен университет „М. И. Ломоносов“, Факултет по психология, г. Москва, Русия през 1976 г. Именно това нейно образование е предопределило и сферите, в които се намират нейните ключови интереси в областта на етиката: психология на морала, аксиология, морално развитие, социална психология. През 1983 г. защитава

докторска дисертация в Института по философия, Българска академия на науките на тема „Социално-психични механизми на нравственото формиране на личността“. В момента заема научната длъжност и е ръководител на секция „Етически изследвания“ към Института за изследване на обществата и знанието, Българска академия на науките. Председател е и на Етичната комисия към Института за изследване на обществата и знанието.

Емилия Маринова има 4 монографии (1 колективна), 74 статии и студии, тя е редактор и съставител на 18 научни сборника. Тя е била водещ редактор на три броя на списание „Философски алтернативи“ (реферирано национално научно издание), а към настоящия момент (от 2017) е главен редактор на национално електронно научно издание „Етически изследвания“. Академичното ѝ развитие включва участия в 8 проекта (на 6 от които е ръководител) и в 22 научни форума. За тази сво дейност Емилия Маринова има 72 забелязани цитирания (както и още 5 цитирания на сборници, в чието съставителство е участвала), както и 10 публикувани рецензии за нейни научни трудове.

Емилия Маринова е ръководила 1 успешно защитил докторант.

3.Изпълнение на минималните национални изискванията за съответната научна степен.

Съгласно регистрацията в НАЦИД и представената от кандидата справка за НАЦИД за доктор на философските науки, Емилия Маринова отговаря на минималните национални изисквания за научната степен доктор на науките.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата.

Дисертационният труд има подчертано интердисциплинарен характер и произвежда своите приноси в най-голяма степен на границата между научните полета на психологията и етиката и по-специално: границите на психологията на морала и на етиката на развитието. Ще се спра върху приноса, който смятам за най-значим и определящ за цялостния залог на дисертационния труд: обосноваването на мястото на моралното в рамките на етиката като част от философията.

Основното понятие, с което работи доц. Маринова, е понятието за „обективно изследване“, което е свързано с използването на т.нар. „обективни методи“ за изучаване на моралните явления. Доц. Маринова дефинира използваното от нея понятие за обективни методи още в самото начало на своето изложение (с. 7-8), това са: „всички емпирични методи, с които се изучават моралните съждения, мислене, правила, чувства

и пр.“ Те са определени като „социалнопсихологически, психологически, социологически, а най-често комплексни“ методи, т.е. методи, които се заемат от науки, исторически обособили се от философията именно с претенциите си за обективност.

Безспорно, използването на тези методи „в света на моралното“ обогатява етиката, особено – приложните етики, бурно развиващи се през последните години, включително и в България (с активното участие на доц. Маринова). Тази употреба, обаче, има и своята „тъмна страна“, където е жилото на дисертацията. Обективното изследване на морала си поставя цел, която не успява да постигне: да осигури предвидимост на моралния субект, очертавайки границите на неговите морални решения. Тази цел е критично изследвана от доц. Маринова като част от витаещия в общественото съзнание „блян за универсална етическа рецепта“, свързан със създаването на „гаранции за етическа предвидимост на моралния субект“.

Очакванията на обществото за постигането на предвидимост на моралния субект и свързаната с това възможност за „контрол над неговата морална съдба“ (с. 213), са признати от доц. Маринова като закономерни явления. Обществото изисква сигурност и подава заявка за нейното откриване (а ако е необходимо – и „изобретяване“) от съвременните научни дисциплини. Специално на заявката за осигуряване на „морална сигурност“ (предвидимост на моралния субект) се отзовава психологията на морала. „Кожата“ на моралния субект, обаче, се оказва значително по-трудна за обличане чрез използването на емпирично конструиран модел (или система от модели), въз основа на който да се правят набор от „етични предположения“.

В изложението доц. Маринова представя едни от най-известните и ключови за развитието на психологията на морала „морални експерименти“ (експерименти с моралното), но крайният ѝ извод е категоричен, че те не успяват да осъществят основната задача и претенция на психологията на морала – съществуването на предвидим морален субект: „Обективните изследвания на морала не откриват сигурни доказателства за устойчиви отлагания – в развитостта или в координираността, които гарантират моралната автономия“ (с. 226)

Невъзможността на „моралните прогнози“ обаче системно се игнорира от представителите на „обективните науки“, тъй като подобен провал не отговаря на очакванията на обществото: „Постоянните социални призови за сигурност и за предвидимост на моралния субект са толкова силни, че много бързо негативните резултати от обективния анализ се изтласкват на заден план и отново началната хипотеза се оказва притегателен център“ (с. 215).

На идеята за психологическата фиксираност (затвореност) на моралния субект доц. Маринова противопоставя философската концепция за моралния субект като „отворен проект“, като „носител на потенциал за морална реализация“ (с. 226). Тук може да бъде открито и едно от малките предимства на обстоятелството, че българската приложна етика изостава от развитието на световната – предимство, което се изразява във възможността „да се осмислят процесите в етапа на тяхното възникване и да се проследят основните тенденции“. Тази перспектива ни дава възможност за критическо отношение и за своеобразно обръщане на процеса на „обективизиране“ на моралния свят и връщане на мисленето за етичното като философска категория.

Една от основните атаки срещу съвременната етика е свързана с използваната методология. Смятам, че доц. Маринова си е поставила една от най-важните задачи в съвременната етика: обосноваване на нейното място именно в рамките на философията – съществуването ѝ като форма на „практическа философия“, а не като част от емпирична психология. Защитата на хабилитационната теза е постигната от доц. Маринова чрез примери в рамките на полето, което винаги е било в основния фокус на нейните научни интереси: моралното развитие и Пиаже, дилемите на Колберг и етичните казуси в съвременната етика.

5. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература.

Емилия Маринова е представила 72 забелязани цитата (и още 5 цитата на сборници, на които тя е била съставител). Дори само броят на представените цитирания свидетелства за сериозното влияние, което доц. Маринова има за развитието на съвременната етика в България.

Едната група от цитати е фокусирана върху онези нейни текстове, които се отнасят до развитието на моралните чувства и до връзката между психологията и морала. Именно в тази си част цитиранията са свързани с предмета на дисертационния труд и свидетелстват за ангажираността на доц. Маринова към проблемите, които поставя, както и за нейното активно участие в съществуващия в България научен дебат по тези въпроси.

Друга голяма част от цитиранията са свързани с въпроси в различни направления на приложната етика. Приложната етика е сърцето на ръководения от доц. Маринова проект „Разширяване на етичния дебат в българското общество“, в рамките на който са организирани вече 15 поредни годишни национални конференции по етика. Сред въпросите, по които са цитиранията на научните трудове на доц. Маринова, са етичните

измерения на лекарската професия (медицинска етика), на деловите игри и етичните кодекси (бизнес етика), развитието на етиката в България (академична етика) и много други.

6. Препоръки и критични бележки по дисертационния труд

Препоръка, която бих могъл да отправя към хабилитационния труд, е свързана с неговото обогатяване с допълнителни аргументи в полза на защитаваната теза – теза, която, както вече посочих, напълно споделям и поради това бих искал да защита в максимално възможна степен. За целта смятам, че битката трябва да бъде проведена „в присъствието“ на най-новите и, оказва се – най-тежки провокации, отправени от когнитивните психология и неврологията към етиката, т.е. с участието на т.нар. „невроетика“. Невроетиката е дисциплина, която търси неврологичните „корени“ на моралните явления, като адресира същото обществено изискване, за което говори доц. Маринова: за обхващане и изчерпване на моралния субект чрез емпирично управлявани данни. Включването в дисертационния труд на съвременните постановки на невроетиката като част от най-тежкия арсенал на психологията на морала срещу етиката като част от философията, би обогатило изложението, поставяйки го в едно от най-актуалните полета на приложните науки днес.

7. Лични впечатления за кандидата

Познавам доц. д-р Емилия Маринова от приемането ми като асистент в секция „Етически изследвания“ на ИИОЗ-БАН през 2014 г. През тези години съм свидетел на нейното трудолюбие, заразително желание да постави и изследва етичните проблеми на съвременността заедно със своите колеги и всички, които търсят техните решения. През цялата си научна кариера Емилия Маринова остана вярна на интердисциплинарността като подход, който позволява етичните проблеми да бъдат поставени в различни контексти и разгледани в сътрудничество между различни специалисти. Темата за връзката между морала и психологията е едно от най-значимите изкушения, на които Емилия Маринова не се умори да предлага своите отговори и да провокира тяхното задълбочено изследване и дискутиране в български контекст.

Заедно с Емилия Маринова сме работили и работим по общи проекти, в които тя не веднъж е доказвала своите научни и организационни качества. С нея нямаме общи публикации, макар да сме участвали в сборници, на които тя е била съставител и редактор.

Смятам, че Емилия Маринова е отговорен и добросъвестен учен, който успява да обедини около себе си не само членовете на ръководената от нея секция „Етически изследвания“, но и научните усилия на различни поколения български етици при изследването на съвременните предизвикателства, поставяне пред българската етика. Това изключително постижение на Емилия Маринова е особено видимо в обстоятелството, че под нейното ръководство от 2004, без прекъсване, са проведени вече 15 на брой годишни национални конференции по етика. Темите на конференциите отговарят изцяло на научния подход на Емилия Маринова, който е свързан с това да търси отговорите на актуалните етични проблеми, поставяни в съвременното българско общество и в частност пред представителите на различни професионални общности като журналисти, медици, юристи, политици, учени, еколози, инженери и компютърни специалисти.

8. Заключение

Предложеният дисертационен труд и авторефератът отговарят на всички изисквания на ЗРАСРБ и правилниците към него. От представените документи може да се заключи, че доц. Маринова надвишава минималните национални изисквания за съответната научна степен. Дисертационният труд представлява значителен принос в граничната област между психологията на морала и етиката в България и притежава всички необходими качества, за да бъде присъдена на автора му научната степен „доктор на философските науки“. Убедено гласувам „за“ на Емилия Васил Маринова да бъде присъдена научната степен „доктор на философските науки“.

01.09.2019 г.

София

Подпис:

доц. д-р Стоян Ставру